

Γυναίκες του Ευριπίδη

Ο ΠΩΣ έγραφα στο σημείωμα της Πέμπτης, η σύγχρονη κριτική προσάπτει σε μια σειρά έργων του Ευριπίδη ότι «στερούνται τραγικού θέματος», κατατάσσοντάς τα σε μια ενδιάμεση κατηγορία, μεταξύ δράματος και κωμωδίας. Θα μπορούσε ίσως να προσάγει κανείς πολλές κατηγορίες στον Ευριπίδη, όχι όμως κατά τη γνώμη μου την τελευταία, που δεν έχει βάση, ότι δηλαδή έργα του όπως η «Ελένη», ο «Ιων», η «Ιφιγένεια εν Ταύροις», η «Αλκήστis» δεν έχουν τραγικό θέμα. Έχω κι άλλοτε πει ότι πρέπει να διακρίνουμε στην τραγωδία δύο άξονες σχέσεων των ηρώων, τον κάθετο που τους συνδέει με το «επάνω» τους - τον κόσμο των θεών - και το «κάτω» τους, τη γη με τις δικές της θεότητες και τον οριζόντιο τέλος άξονα που αρμοлагεί τις μεταξύ τους σχέσεις σε επίπεδο ανθρώπινο.

Δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τον έναν απ' των άλλων καθώς αποτελούν ένα σύστημα σημείων ενιαίο κι ένα χάρτη των σχέσεων θεών - ανθρώπων που μπορεί μεν ν' αλλάζει συνεχώς αλλά δεν καταργείται.

Δεν έχουμε αυτό που χαρακτηρίζει π.χ. το σύγχρονο δράμα και που δεν είναι άλλο απ' την έλλειψη, την απουσία μάλλον του κάθετου άξονα και που κάνει τη νεώτερη δραματολογία να στηρίζεται στην υπερλειτουργία του οριζόντιου. Τ' ανθρώπινα πλάσματα του Ευριπίδη ακόμα και στα έργα του όπου πρωτάνευει ένα κριτικό απέναντι στους θεούς πνεύμα, δεν απεξαρτώνται απ' τη μέθη (κυριολεκτικά) του θεού, οι μορφές ενδεχομένως αλλάζουν πιο γρήγορα απ' ότι η ουσία των βασικών ανθρωπίνων σχέσεων κι αυτό σε μια επιπόλαιη μόνο μοιάζει σαν ριζική άρνηση της αρχαίας θεολογίας. Απ' την άλλη μεριά θα ήμουν πρόθυμος να δεχτώ πως ο Ευρι-

Η Κρέουσα του «Ιωνα» και η παράσταση της «Πειραματικής σκηνης»

Του ΛΕΑΝΔΡΟΥ ΠΟΛΕΝΑΚΗ

πίδης καταφεύγει κάποτε σε μανιέρες, διατηρώντας ανέπαφη την επιφάνεια των θεών σε σχήματα προγενέστερα, ενώ δουλεύει εσωτερικά εισάγοντας νεωτερισμούς, χιζόντας ένα λογοτεχνικό «προφίλ» πάνω στα ίχνη των μεγάλων μαστόρων της τέχνης του που προηγήθηκαν μερικές δεκαετίες. Μου έρχεται στο νου μια αναλογία, απ' το χώρο της βυζαντινής αγιογραφικής παράδοσης, όπου βλέπουμε στις εικόνες του Χριστού - Παντοκράτορα της σχολής των Παλαιολόγων το θρόνο ν' αναπαριστά ένα τείχος πόλεως, που σημαίνει ή συμβολίζει τον κόσμο. Στις αντίστοιχες εικόνες της κρητικής σχολής, ο θρόνος, αν δεν έχει αντικατασταθεί από μια μεγαλόπρεπη πολυθρόνα ρυθμού μπαρόκ, μιμείται πιστά το τείχος σε μια μανιέρα, χωρίς αυτό ν' αφαιρεί τίποτε απ' την αγιότητα του εικονιζόμενου προσώπου...

Αυτό που έχει γραφεί για τον «Ιωνα», ότι στερείται δήθεν σοβαρού τραγικού θέματος, για μένα δεν ευσταθεί, η δομή της τραγωδίας διατηρείται ακέραιη και το θέμα υπάρχει, πρόκειται πάντα για τα «οικεία κακά», τα οικογενειακά μας πάθη. Ο «Ιων» είναι μια οικογενειακή τραγωδία αναγνώρισης του χαμένου, εγκαταλελειμμένου κι έκθετου απ' την ίδια τη μάνα παιδιού, όπου εμπλέκονται όπως πάντα διαδραματίζονται σπουδαίο ρόλο οι θεοί, η μοίρα, οι χρησμοί του Απόλλωνα, κυρίως αυτοί. Ο Ευριπίδης απλώς εδώ πασχίζει με αγωνία ν' αναδιατάξει το σημειολογικό, αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο, σύστημα σχέσεων ανθρώπων και θεών, να ξαναδιαβάσει με καινούργιο τρόπο τη «χάρτα», τη συνθήκη ενός πα-

γκόσμου, συμπαντικού θα έλεγα εύρους, που περιλαμβάνει το παν. Δεν τη σχίζει, μάλλον προσπαθεί ν' αποκαταστήσει φθαρμένα τμήματά της και να διαβάσει το μέλλον που έρχεται γρήγορα. Ραγδαία! Θα έλεγα απλώς ότι διαβάζει παρελθόν, παρόν και μέλλον ενιαία και κάτω από συγκεκριμένη, πιο κλειστή οπτική γωνία, όπου ο κάθετος άξονας δεν καταργείται, ίσως γίνεται μόνο πιο βραχύς σε όφελος του οριζόντιου, η μυστική γωνία προσπέλασης των πραγμάτων κλείνει ελάχιστα διευρύνοντας τα περιθώρια μιας πλατύτερης ψυχολογικής οπτικής γωνίας, όμως αυτό δεν αλλάζει ουσιαστικά τα πράγματα, οι χρησμοί του έργου μιλούν λέγοντας ότι πρόκειται για μια οριακή ίσως, αλλά πάντως τραγωδία.

Γίνεται φανερό απ' τα πιο πάνω ότι δεν με βρίσκει απόλυτα σύμφωνο η άποψη που υπηρέτησε η παράσταση της «Πειραματικής Σκηνης της Τέχνης» της Θεσσαλονίκης. (Σκηνοθεσία Νικ. Φιλίππου). Νομίζω ότι πρόκειται για μια λανθασμένη σύλληψη που οδηγεί σ' έναν τρόπο ο οποίος αντιστρατεύεται τη φύση της τραγωδίας αυτής. Διότι εδώ δεν υπάρχουν «μικρά μεγέθη» ανάμεσα στους ήρωες, υπάρχουν ίσως «μικρά διαστήματα» στο λόγο που είναι καθημερινότερος και πιο οικείος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα πρόσωπα του έργου δεν σηκώνουν στους ώμους τους το τεράστιο βάρος των θεικών χρησμών, δυσνόητων όπως πάντα, που αγωνίζονται να ερμηνεύσουν κατά το δικό τους «εικός και αναγκαίος». Η Κρέουσα εδώ είναι τραγικός ρόλος με στοιχεία χαρακτηριστικά και συγκεκριμένα γυναικεία ψυχολογία, ο χαρακτήρας της υφίσταται δι-

πλή ανατροπή, γίνεται από απορητική μάνα δύναμι φονική μητριά, έτοιμη να σκοτώσει το ίδιο το παιδί της χωρίς να ξέρει κι ύστερα πάλι, μετά την αποκάλυψη της αλήθειας, «στοργική μάνα».

Ο Ξούθος παρά, την αφέλεια που δείχνει σε κάποιες στιγμές, παραμένει ωστόσο σταθερός στην επιμονή της πατρότητας και γύρω απ' αυτό το δίδυμο γονεϊκό ζεύγος πλέκεται τεχνικά η δράση με σταδιακές αποκρύψεις - αποκαλύψεις των πραγματικών περιστατικών, ωστόσο η σκηνοθεσία είδε το πράγμα σαν ένα παιχνίδι σκηνικό χωρίς άλλο βάθος με στοιχεία συγχρόνου γαλλικού θεάτρου, κάτι σαν την περσινή «Τίτα Λου» της κ. Κατρίν - Αν που είδαμε απ' τον ίδιο θίασο. Μ' έναν χορό που ήταν η «τέλεια εικόνα από έκθαμβους τουρίστες», με το ζεύγος των πρωταγωνιστικών ρόλων σε ρόλους χαλαρούμενων κωμικών προσώπων χωρίς προοπτική και βάθος, σαν σύγχρονα πρόσωπα της «αριστοκρατίας» που επισκέπτονται τον αστρολόγο τους. Θα επαναλάβω ότι ο Ευριπίδης δεν γελοιοποιεί τους ήρωές του και δεν τους χλευάζει. Ακόμα κι η ειρωνία του, όταν υπάρχει, έχει στοιχεία συμπόνοιας. Δεν θέλω να αναφερθώ ονομαστικά στους ηθοποιούς που ενσάρκωσαν τους ρόλους, επειδή με βρίσκει τόσο κάθετα αντίθετο η οπτική που τους επιβλήθηκε.

Το σκηνικό του Απόστολου Βέττα έδενε με τον εκπληκτικό σκηνικό χώρο του παληού εργοστάσιου της ΔΕΗ στο Φάληρο, αλλά τα κοστούμια του έπασχαν απ' την ασθένεια που ονομάζω «τσαρουχικό σύνδρομο της βαλίτζας και του ομπρελίνου». Για τη μετάφραση του Νικηφόρου Παπανδρέου δεν έχω ουσιαστικές αντιρρήσεις. Η μουσική (Κ. Βόμβολος) με άφησε μάλλον αδιάφορο.

ΚΕΝΤΡΟ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΥΠΟΥ